

MAKSZIM GORKIJ „KORSZERŰTLEN GONDOLATAIRÓL”

„Sohasem szimpatizáltam az olyan emberekkel, akik az általuk bírdetett hittételek nyomása alatt megmerevedtek és megkövesedtek. Szigorú elvhűségük elméletileg esetleg vonzó lehet, de nem vagyok képes szeretni őket. Sőt, még ennél is többet mondok: én mindenütt és minden körülmények között eretneknek tartom magam. Politikai nézeteimben bizonyára sok az ellentmondás, amiket nem csak nem tudok, de nem is akarok kibékíteni, mert úgy érzem, hogy akkor lelki egyensúlyom megőrzése érdekében – belső nyugalmamért és háborútatlanságomért – ki kellene irtanom lelkemnek azt a felét, amely az élő és bűnös és – bocsátassék meg nekem – a szájalomra méltóan kisszerű orosz embert mindennél szenvedélyesebben és győtrőbben szereti.”

NOVAJA ZSIZNY, 1917. MÁJUS 8.

Egészen a közelmúltig nem tárulhatott föl Gorkij igazi arca. Ezt a Janus-arcot a Szovjetunióban is, nálunk is a lakkozás különféle módzataival próbálták elfedni, s bár a megjelent tanulmányok és visszaemlékezések utaltak például Lenin és Gorkij 1917–18-as, konfliktusokkal terhes viszonyára, de végtelenül leegyszerűsített formában közelítették meg ezt a problémát, s emiatt úgy nézett ki, hogy Lenin, mint a „jó arya”, ideológiai hibáiért megfeddte még éretlen gyermekét, aki viszont később (igaz, már Sztálin idejében) nagyon is igyekezett ezeket a hibákat kijavítani.

Hogy milyen politikai pozíciót foglalt el Gorkij 1917–18-ban, erről tanúskodnak a *Korszerűtlen gondolatok* (Nyeszvojevremennije miszli) cikksorozatának a darabjai. Ekkortájt Gorkij a *Novaja Zsizny* című petrográdi újság szerkesztője, s itt jelentette meg rendszeresen a forradalom mindennapjainak tág értelemben vett értékelésével foglalkozó írásait. A *Novaja Zsizny* a szociáldemokraták lapja volt, a szerkesztőbizottság munkájában az orosz szociáldemokrácia olyan régi harcosai is részt vettek, mint V. Bazanov, Ny. Szuhanov és Gyesznyickij. A lap, politikai irányultságát tekintve, a polgári demokrácia talaján állt, belpolitikai célként a februári forradalom polgári demokratikus vívmányainak megőrzését tűzte maga elé. Első száma 1917 májusában jelent meg, s érthető módon az októberi forradalom után megjelenő számok a bolsevik diktatúra kritikáját adták, mivel az orosz szociáldemokrácia ellenezte a hatalom erőszakos átvételét, s ehelyett inkább együttműködést szeretett volna kialakítani a polgári kormányzattal.

Gorkij cikkeiben az őt akkor leginkább izgató kérdésekkel, az orosz nép erkölcsi arculatának megváltozásával, az értelmiség helyzetével, az

erőszak minden formájának elutasításával foglalkozik. Ezekben a kérdésekben közte és a bolsevikok között éles ellentét feszült, s Gorkij, miközben szenvedélyesen védi saját pozícióját, az új hatalom iránti ellenszenvének nemegyszer hangot ad. Gorkij valójában ezekben az írásokban humanistaként lép fel, Korolenkóhoz hasonlóan, aki akkoriban Lunacsarszkijhoz írott leveleiben szintén a humánus általános elveinek nevében a polgári demokratikus vívmányokért (egyenjogúság, szó- és sajtószabadság) szállt síkra. Gorkij „eretnek” gondolataival nem állt egyedül. Dokumentumértékűek ebből a szempontból Remizov és Zamjatyin elbeszélései is a forradalom első éveinek „hétköznapijairól”, ahol a vérontás és más erőszakos cselekedetek tették sokszor elviselhetetlenné az amúgy is nekülőzésekkel teli életet. A forradalom „viharmadara” nem magát a forralmat tagadta meg, hiszen szükségesnek és elkerülhetetlennek tartotta a társadalmi átrendeződést Oroszországban, hanem az új hatalom módszerei iránt voltak ellenérzései, s így az ennek következtében fellépő, szinte általános oroszországi „tudatzavart”, és mint annak egyik formáját. a forradalom éveiben újból felerősödő *antiszemitizmust* is ostromozta.

Gorkij azért ítéli meg súlyosan a forradalom idején tapasztalható antiszemitizmust, mert azon kívül, hogy alantas ösztönöket hoz a felszínre, azt a látszatot igyekszik kelteni, mintha egyenlőségjelet lehetne tenni a bolsevikok és a zsidók közé, és így a társadalmi fordulat véres kísérőjelenségei egyszerűen a zsidók számlájára volnának írhatók. Gorkij ezt a manipulációt meggyőző érveléssel nemcsak elutasítja, de közben hangsúlyozza az orosz nép és vezetői felelősségét is a pogromhangulat újbóli kialakulásában.

A Gorkij-szerkesztette *Novaja Zsizny* elleni hadjáratban a bolsevikok részéről igen magas beosztású személyek vettek részt. Közéjük tartozott a *Pétervári Pravda* (Petrogradszkaja Pravda) szerkesztőbizottságának több vezető tagja, köztük a bolsevik párt „lenini gárdájának” olyan – később, a koncepciók perek áldozataként kivégzett – vezető tagja, mint *Zinovjev* és *Ny. Kuzmin*. A Gorkij-cikkben említet *V. Volodarszkij* (1891–1918), akit – általunk nem ismert körülmények között – az eszer párt egyik tagja gyilkolt meg, szintén részese volt a kampánynak, a *Petrogradszkaja Pravda* szerkesztőbizottságának tagjaként, s egyben a Pétervári Munkás-

kommuna sajtó- és propagandaügyi népbiztosaként. 1918. július 1-én (3-án) este a pétervári népbiztosság döntött úgy Lenin utasítására, hogy a *Novaja Zsizny* további megjelenését betiltja. Bár Gorkij 1919 januárjában Leninhez írott személyes levelében is kérte az újság újbóli engedélyezését, és ez ügyben más kísérleteket is tett, próbálkozásai nem jártak eredménnyel.

A *Korszerűtlen gondolatok*-ból a múlt évben, 1918 óta először, a *Lityeraturnoje Obozrenyje*

című folyóirat 9. és 10. száma között válogatást. A cikkek mind ez ideig a Szovjetunióban még Gorkij legteljesebb kritikai kiadásaiban sem jelentek meg. A jelen fordítások a következő publikáció alapján készültek: Makszim Gorkij: *Nyeszvojevremennije miszli*, Sztatyji, 1917–1918. gg., Szerk.: G. Jermolajev. Editions de la Seine, Paris, 1971. A cikkek élén föltüntetjük az írások első, eredeti megjelenési helyét és pontos időpontját.

SZÓKE KATALIN

Makszim Gorkij

ANTISZEMITA

JELENSÉGEK

A FORRADALOMBAN

[1.]

„*Novaja Zsizny*”, 52. sz. 1917. június 18. (július 1.)

A zsidók egyenjogúsítása forradalmunk egyik gyönyörű vívmánya. Azzal, hogy elismertük, a zsidók egyenjogúak az oroszokkal, lelkiismeretünket egy gyalázatosan véres és mocskos folttól szabadítottuk meg.

Semmi sem jogosít bennünket föl arra, hogy büszkélkedjünk ezzel a tettünkkel. Már csak azért sem, mert a zsidóság köréből sokkal kevesebb renegát és provokátor került ki – így csöppet sem kell és csöppet sem szabad magunkat „a zsidók jótevőinek” tartanunk, ellentétben azokkal a „jólelkű” és „lágyszívű” orosz emberekkel, akik hozzám intézet leveleikben magukat így nevezik.

Mellesleg szólván, arcpírító az a mód, ahogy ezek a jólelkű és lágyszívű emberek mindeközben a fogukat csikorgatják!

Miután megszabadítottuk a zsidóságot a „letelepédési helyhez kötöttségtől”, a ránk nézve csak szégyent hozó „korlátozási fogságtól”, megnyitottuk a lehetőséget hazánk előtt, hogy olyan emberek energiáit használhassuk föl, akik nálunk jobban tudnak dolgozni, azt pedig valamennyien tudjuk, hogy nagyon nagy szükségünk van munkaszerető emberekre.

Büszkélkednünk tehát nincs miért, de mégis, jó volna legalább örvendeznünk, hogy végre-velahára sikerült valami olyasmit véghezvinnünk, ami erkölcsileg is, gyakorlatilag is jó dolog.

Am az efölötti örvendezés semerre sem érződik: valószínűleg azért, mert az örvendezésre nem jut időnk – rettenetesen leköt bennünket az értelme szerint leginkább antropofágiára emlékeztető „nagypolitika”...

Örvendezést tehát egyáltalán nem tapasztalunk, ezzel szemben az antiszemitizmus változatlanul eleven, és apránként, lopakodva újra kezdi emelgetni visszataszító fejét, sipítózik, rágalmatat terjeszt, és a gyűlölködés mérgező nyálát fröcsköli.

Miről van szó? Nos, arról, hogy – ó mi borzalom – az anarchista beállítottságú bolsevikok között van két zsidó. Még az is lehet, hogy három. Némelyek hétre esküsznek, és meg vannak róla győződve, hogy ez a hét Sámson fogja pozdorjává zúzni Oroszország százhetvenmilliós építményét.

Nem volna több ez megmosolygást érdemlő ostobaságnál – ha nem lenne utolsó gyalázat.

A zsidók rettenetes Istene valaha egy egész bűnös városnak megkegyelmezett azért, mert volt benne egy igaz ember is; most olyan emberek, akik a szelíd szívű Krisztusban hisznek, úgy vélekednek, hogy két vagy akár hét bolsevik vétkei miatt az egész zsidó népnek kell szenvednie.

Ebből a gondolatmenetből óhatatlanul annak kellene következnie, hogy Lenin, e színorosz bűnös vétkei miatt a szibírszki kormányozóság, sőt akár a vele határosak összes lakosát kell felelősségre vonni.

A mensevikek között sokkal több a zsidó, mégis, akik hozzám ez ügyben leveleket írnak, tudatlanságot tettetve azt bizonygatják, hogy minden zsidó anarchista.

Ez egy roppant szennyes általánosítás. Meg vagyok róla győződve, sőt, biztosan tudom, hogy tömeges méretekben a zsidók – és ez engem is meglepett – sokkal nagyobb értelmes szeretettel viseltetnek Oroszország iránt, mint rengeteg orosz.